

GLAVA III

BRIGADA U ZIMSKIM OPERACIJAMA 1943—1944. GODINE

BORBE ZA LIVNO

Dvadeset prvog studenog vratila se u Aržano patrola koju je još 11. 11. bio uputio Štab brigade radi veze s jedinicama što su branile Biokovo.¹²¹⁾ Kako su u tom vremenu izvedene njemačko-ustaške ofanzivne operacije, patrola je uporno slijedila kretanja napadnih kolona i provlačila se kroz njihov raspored sve do vrha Sv. Juraj na Biokovu. Uzalud. Nije uspjela uspostaviti kontakt s dijelovima 26. divizije. Vođa patrole nije znao da su se ovi dijelovi još 16. studenog povukli na otoke.

Neprijateljske operacije za ovladavanje masivom Biokova i Makarskog primorja bile su završene, a obavještajni podaci su govorili da neprijatelj dovlači nove snage i priprema nove zamašne operacije. Kao što je već iznijeto, u njemačkim dokumentima te operacije dobile su naziv »Ziethen«.

Na početku ovih operacija 4. splitska brigada zatvarala je front od sela Zagorje na istoku do Tijarice na zapadu. Širina preko 28 km. S nastupom hladnih i kišovitih jesenskih dana borci su na položajima trpjeli mnogo od nevremena i hladnoće. Lagana talijanska, ljetna odjeća bila je već pohabana. Za kraj rujna, kada su borci krenuli iz Splita, ona je odgovarala, ali u planinskim područjima u mjesecu prosincu bilo je već dosta promrzlih.¹²²⁾

Da bi se jedinicama omogućili snošljiviji uvjeti zimskog ratovanja i čvršće po dubini posjeli položaji duž komunikacije Posušje—Duvno, Štab 8. korpusa naredio je da se obje brigade 9. divizije rokiraju na taj pravac, a zapadno od Vira do Tijarice uputio je dvije brigade 19. dalmatinske divizije. Na položajima istočno od komunikacije Posušje—Duvno ostala je i dalje 3. dalmatinska brigada a zapadno od te komunikacije do sela Vir došla je 4. splitska.¹²³⁾ Po zapovijesti Štaba brigade, izdatoj

¹²¹⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842, br. reg. 6/1—2.

¹²²⁾ Arhiv VII — NOV — k. 516, br. reg. 18—1/5.

Arhiv VII — NOV — k. 516, br. reg. 33/1—1.

6. studenog 1943. na položaje Crnovro—Jelinjak—Kobilić izišao je 27. 11. 4. bataljon. Drugi i treći bataljon su razmješteni u selo Roško Polje kao rezerva i na odmor, a 1. bataljon u selo Brišnik.

Dok je 27. 11. bila u toku smjena između jednog bataljona 3. brigade i 4. bataljona 4. brigade, izviđački **dijelovi V ustaškog zdruga krenuli** su prema položajima. U šumi između Crnovra i Jelinjaka postavljena im je zasjeda. Iznenadnim udarom nanijeti su im gubici od 20 mrtvih i ranjenih i natjerani su u bijeg.

Nakon ovog nastupilo je na položajima bataljona višednevno zatišje uz čarkanje patrola i izvidnica. Međutim, neprijatelj je, brižljivo pripremlivši svoje operacije, otpočeo nastupanje na desnom krilu korpusnog sektora, od Knina prema Bos. Grahovu. Njegova borbena grupa »Berger« napada 28. 11. položaje Grahovsko-peuljskog odreda i 29. 11. izbija pred Grahovo. Kada je ona 1. 12. ovladala Grahovom, zaprijetila je opasnost da svojim motoriziranim snagama brzo izbije u Livno i u pozadinu snaga koje su branile jugoistočne i južne prilaze ovom gradu. Zbog toga Stab korpusa naređuje radio-depešom da se na pravac prema Grahovu hitno prebace jedinice 19. divizije, 5. i 6. brigada, a Deveta divizija da ponovo preuzme sektor Vir—Tijarica. Na taj pravac Štab 4. brigade uputio je

noću 3/4. 12. svoj 2. i 3. bataljon iz rezerve.¹²⁴) Tako se sada brigada našla na frontu širine 35 km, od ceste Posušje—Duvno na istoku do Tijarice na zapadu.

Prema njoj neprijatelj je koncentrirao: dva njemačka motorizirana bataljona sa zapadne strane komunikacije Posušje—Duvno, 3 bataljona 5. ustaškog zdruga u selu Vir i Vinjani, te borbenu grupu »Hindelang« duž ceste Imotski—Studenci—Cista. Ova borbena grupa brojila je više od 1.000 ljudi i bila je ojačana sa 9 tenkova i više artiljerijskih oruđa.¹²⁵)

Noću 3. na 4. 12. ispustila se nad cijelim područjem gusta magla iz koje je rominjala sitna, hladna kiša. Umorni i pokisli borci 2. čete 3. bataljona u svanuće su prispjeli u selo Tijaricu. Kod kapelice i mosta, u zaseoku Sablić, upućena je jedna desetina s vodnikom Gančević Brankom, a na Ševarevo brdo, južno od ceste druga desetina s vodnikom Marčela Matom. Ova desetina čula je iz pravca sela Dobranja buku tenkovskih motora, ali je smatrala da je to dosta daleko. Ostali dijelovi čete, razmješteni u nekoliko kuća u selu G. Tijarica, sušili su odjeću i ne sluteći da im se približava njemački streljački stroj. U gustom magli prvi je Nijemce opazio jedan desetogodišnji seljačić i uzvikom upozorio komandira čete Bedalov Antu. On tek što je komandirao — »K oružju!« Nijemci su osuli iz neposredne blizine žestoku vatru. Prva je na njihov napad odgovorila Nevenka Jovanović, vodni delegat. Onako stojeći bez zaklona pripucala je i oborila dvojicu Nijemaca, ali je i nju pokosio jedan rafal iz neposredne blizine. U sudaru prsa u prsa poginuli su još borci Paviškov Ante i Puljić Jozo. Komesar čete Erak Ivica teško je ranjen u koljeno. Njega su seljaci prikrili i kasnije evakuirali prema Dinari. Za pješadijom je u punoj brzini stigla i tenkovska kolona, a za njom i kamioni. Ceta se morala povući prema Kamešnici. Nijemci su, ne obazirući se na gubitke od 5 mrtvih i 7 ranjenih, produžili tenkovima i kamionima prema Aržanu. Tamo ih je pokušala zadržati 3. četa istog bataljona, ali bez protukolskog oružja to, naravno, nije bilo moguće.

Nekako istovremeno s napadom na sektoru 3. bataljona neprijatelj je otpočeo s artiljerijskom pripremom napada i na sektoru 2. bataljona. Temeljito porušeni put u Janjinoj draži, na pravcu Studenci—Aržano, onemogućavao je upotrebu motoriziranih snaga, pa je bataljon, zadržavajući neprijatelja na uzastopnim položajima Antonovića staje—Ljubičić i Subašići—Orlovača—Stražbenica, tek poslije podne odstupio na liniju Velika Gomila—Gradina. U ovim borbama poginuli su Jozo Vrgoč i Radomir Orošnjak, a neprijateljski gubici se nisu mogli utvrditi, ali se oni cijene na najmanje 12 mrtvih i ranjenih.

Četvrti bataljon je zadržao napade njemačkih i ustaških bataljona na liniji Crnovro—Kobilic, ali kada je na lijevom krilu, pod pritiskom jakih njemačkih snaga, odstupila 3. dalmatinska brigada, zaprijetila je opasnost bočnog napada, pa se bataljon povukao na liniju Livački Brijeg—Gradina—Kukavica. Podržavane sa 14 tenkova njemačke snage su, međutim, popodne prodrle duž komunikacije Posušje—Duvno sve do Mesihovine, pa se bataljon morao povući na Zavelim i Debelo brdo.

Arhiv VII — NOV — k. 842, br. reg. 8—1/2.
) **Oslobodilački rat naroda Jugoslavije, knj. 2, str. 27.**

Odbacivši 3. dalmatinsku brigadu istočno, a 4. splitsku zapadno od ceste Posušje—Duvno, neprijatelj je produžio nastupanje i u večernjim satima, i u 22 sata već ovladao zaseocima sela Kovači na prilazima Duvnu.

Tenkovska i motorizirana kolona iz borbene grupe »Hindelang« probila se, na desnom krilu brigadnog rasporeda, i oko 12 sati nenadani izbila u selo Korita, predvođena od nekih domaćih špijuna. U selu se nalazila brigadna ambulanta i intendatura. Dio boraca se upravo podvrgao raskuživanju odjeće u partizanskoj buradi. Onako poluođjevni bili su okupljeni oko ognjišta u seoskim kućama, kada su upali u selo njemački tenkovi. Slabo pripremljeni i još slabije naoružani samo neki od njih mogli su prihvatiti borbu, dok se najveći dio izvukao u maglu i okolni kamenjar, 15 ih je bilo zarobljeno. Obaviješten od odbornika iz sela Korita o ovom događaju, Stab 9. divizije uputio je na ovaj sektor hitno 1. bataljon 4. splitske brigade da raščisti situaciju. Prije njegovog dolaska njemački tenkovi su se povukli pod zaštitu svojih pješadijskih snaga, a 5. 12. rano ujutro produžili prema Karlov-hanu. Prikupivši pozadinske dijelove brigade 1. bataljon se hitno prebacio na zatvaranje raskrsnice puteva prema Livnu i Duvnu.

Izbijanjem istočne neprijateljske kolone na prilaze Duvnu, a zapadne nadomak Karlov-hana, zaprijetila je opasnost da tri bataljona 4. brigade budu opkoljena na prostoru između planine Zavelim, na koju su pred večer 4. 12. izbile jedinice Petog ustaškog zdruga, i Duvanjskog polja, kojim su ovladale njemačke snage. Veze između Štaba brigade i 1, 2. i 3. bataljona bile su prekinute, ali su svi štabovi bataljona imali orijentirani pravac povlačenja prema planini Tušnici, te su oni već u toku noći otpočeli pokret prema Grabovičkoj planini i Prevali.

Kad je neprijatelj iz pravca Posušja svojim brzim dijelovima 5. 12. izbio u Duvno u 8 sati, bilo je samo pitanje od nekoliko sati, potrebnih za popravak poružene komunikacije kod Prevale, pa da se ove kolone spoje u rajonu sela Stipanić. I ovako je ostao jedino uski otvor između ovih dviju kolona, a i taj otvor je vodio preko ravnog polja. Oko 12.30 sati prvi je otpočeo prolaz preko močvara 2. bataljon, a za njim i 3. I dok je začelje kolone prelazilo cestu kod sela Stipanići, iz pravca Karlov-hana probili su se njemački tenkovi iz grupe »Hindelang« i spojivši se u selu Kolo s istočnom njemačkom grupom presjekli odstupnicu preostalom 4. bataljonu.

Posmatrajući s Grabovičke planine okršaj 2. i 3. bataljona s njemačkim tenkovima Stab 4. bataljona zaključio je da bi odstupanje preko ravnoga polja usred dana značilo postaviti bataljon kao živu metu njemačkim tenkistima, te da će probijanje tim pravcem biti nemoguće i u toku noći. Zbog toga on donosi odluku o probijanju u pravcu Kamešnice. Noću 5/6. prosinca bataljon se prebacio preko ceste kod Mijakova Polja prema Kamenskom. U toku prosinca proživio je pravu odiseju, probijajući se od Grabovičke planine do mora. Tamo je, preko pozadinskih organa, od Štaba 8. korpusa dobio zadatak da karavan od 180 mazgi sprovede do Glamoča. Tim karavanom bila je dopremljena odjeća za dvije brigade 9. i jednu brigadu 19. divizije, te nešto municije i oružja.

Zamjenik intendanta 8. korpusa Kotoraš Dušan, koji je skupa s Vladimirom Dedijerom i nekim članovima savezničkih misija, u pratnji jednog voda iz 4. splitske brigade, bio još polovinom novembra sproveden od Aržana preko Biokova do Podgore, organizirao je prebacivanje ove opreme, prispjele iz savezničke pomoći na otok Vis. Oprema je motornim jedrenjacima bila dopremljena do uvale Osičenice, nedaleko Marine, a odatle nosačkim kolonama do sela Rastovac i Sapina Doca, a potom karavanom kroz neoslobođene dijelove Dalmacije do Dinare i dalje u Glamoč.

Uz obostrane gubitke, koji se nisu mogli pouzdano utvrditi, njemački tenkovi su se probili prema Duvnu, a 2. i 3. bataljon preko planine Tušnice. Nakon 18 sati neprekidnog marša izbili su kasno uvečer u selo Zagoričane. Tamo su borci raspoređeni po seoskim kućama da se nahrane i predahnu. Situacija na cesti Šujica—Livno nije bila poznata, pa su bataljoni nakon dvosatnog odmora produžili preko te komunikacije i 6. 12. prispjeli u Stipića košare na planini Krug.

U međuvremenu su njemačke motorizirane i tenkovske snage iz borbene grupe »Borger« savladale obranu 19. divizije kod Bos. Grahova i 6. 12. prodrle u Livno u popodnevnim satima. Da bi spriječio dalje napredovanje tih snaga prema Šujici, Štab 9. divizije naredio je 1. bataljonu 4. splitske da posjedne položaje prema Livnu na Gradini—Sučića Hrasti—Podgreda. Sutradan su na te položaje upućeni bataljoni 3. krajiške brigade, a 4. splitska brigada je dobila zadatak da zatvori pravac Livno—Glamoč na Koričini.¹²⁶⁾

Kada je kolona brigade, kasno uvečer 7. prosinca po hladnoj planinskoj kiši stigla na svoje odredište, na Koričini nije bilo nigdje zaklona. Sve zgrade i košare oko prevoja i duž komunikacije bile su spaljene u toku ranijih ofanziva. Zbog toga je na položajima Prosišće—Puciguz ostavljen samo 1. bataljon a 2. i 3. bataljon upućeni su u sela Vidimlje i Karajzovci da se sklone i odmore. U slijedećih nekoliko dana nekako su popravljene Arnautove i Križanove košare, pa su bataljoni na smjene izlazili na položaje skupa s Glamočkim partizanskim odredom.

Na sastanku u selu Karajzovac održanom 11. 12. na kome su, pored Štaba 9. divizije prisustvovali i štabovi 3. i 4. brigade, te predstavnici štaba 8. korpusa, zaključeno je da se Livno napadne s obje dalmatinske brigade zajedno s 3. krajiškom brigadom. Za napad je određena noć između 15. i 16. prosinca. Međutim, njemačke su snage sutradan produžile nastupanje prema Šujici. One su žestoko napale 3. krajišku brigadu i potisnule je s Borove glave na sjever i spojile se s borbenom grupom »Hindelang« koja je napadala iz pravca Duvna. Time su uslovi za napad na Livno bili znatno otežani. Treća krajiška umjesto u ofenzivnu akciju prema Livnu bila je prisiljena na defanzivne borbe u trokutu između Cincara, Šujice i Livna. Štab korpusa zbog toga za napad na Livno pod komandu 9. divizije stavlja 6. brigadu 19. divizije.

Dok su vršene pripreme za ovu akciju neprijatelj je 15. prosinca ujutro krenuo u napad u dva smjera. Jačim snagama prema položajima

¹²⁶⁾ Arhiv VII — NOV — k. 831, br. reg. 8—2/2.

3. brigade na planinu Krug, a manjim dijelovima ojačanim tenkovima cestom Livno—Glamoč prema položajima 4. brigade. Na okukama iznad sela Priluka sačekale su ga zasjede 2. bataljona. Protukolskom puškom, s nišandžijom Benzon Ljubom iz Vranjica, bio je oštećen jedan tenk a jakom streljačkom vatrom zaustavljen je pokret neprijatelja, te je on uz gubitke od najmanje 10 mrtvih i ranjenih odstupio prema Livnu. Prema ocjeni Štaba divizije postojala je mogućnost da bataljon slijedeći neprijatelja upadne i u sam grad, ali danas znamo da su njegove snage za to bile preslabe.

Ovi ispadi neprijatelja pokolebali su štabove svih brigada i bataljona koji su te večeri učestvovali u napadima na Livno. Vladalo je, naime, uvjerenje da je neprijatelj u gradu suviše jak i dobro utvrđen kada prelazi u napade, te da akcija ima male izgleda na uspjeh.

Budući da je jedna četa 3. bataljona bila u Dalmaciji skupa s 4. bataljonom, a jedna četa na osiguranju divizijske bolnice, to su u napad krenuli 1. i 2. bataljon. Drugi bataljon padinama Bašajkovca, a 1. bataljon kroz selo Zastinje privukli su se blizu neprijateljskih položaja i otvorili žestoku vatru. Kako je na sektoru 3. i 6. brigade oklijevano s napadima, neprijatelj je na mlake napade ova dva bataljona odgovorio vatrom cjelokupnog svog teškog oružja i prikovao ih na položaju. Ne uspijevši prodrijeti u grad povukli su se pred zoru u Šeremetove i Arnauta košare.

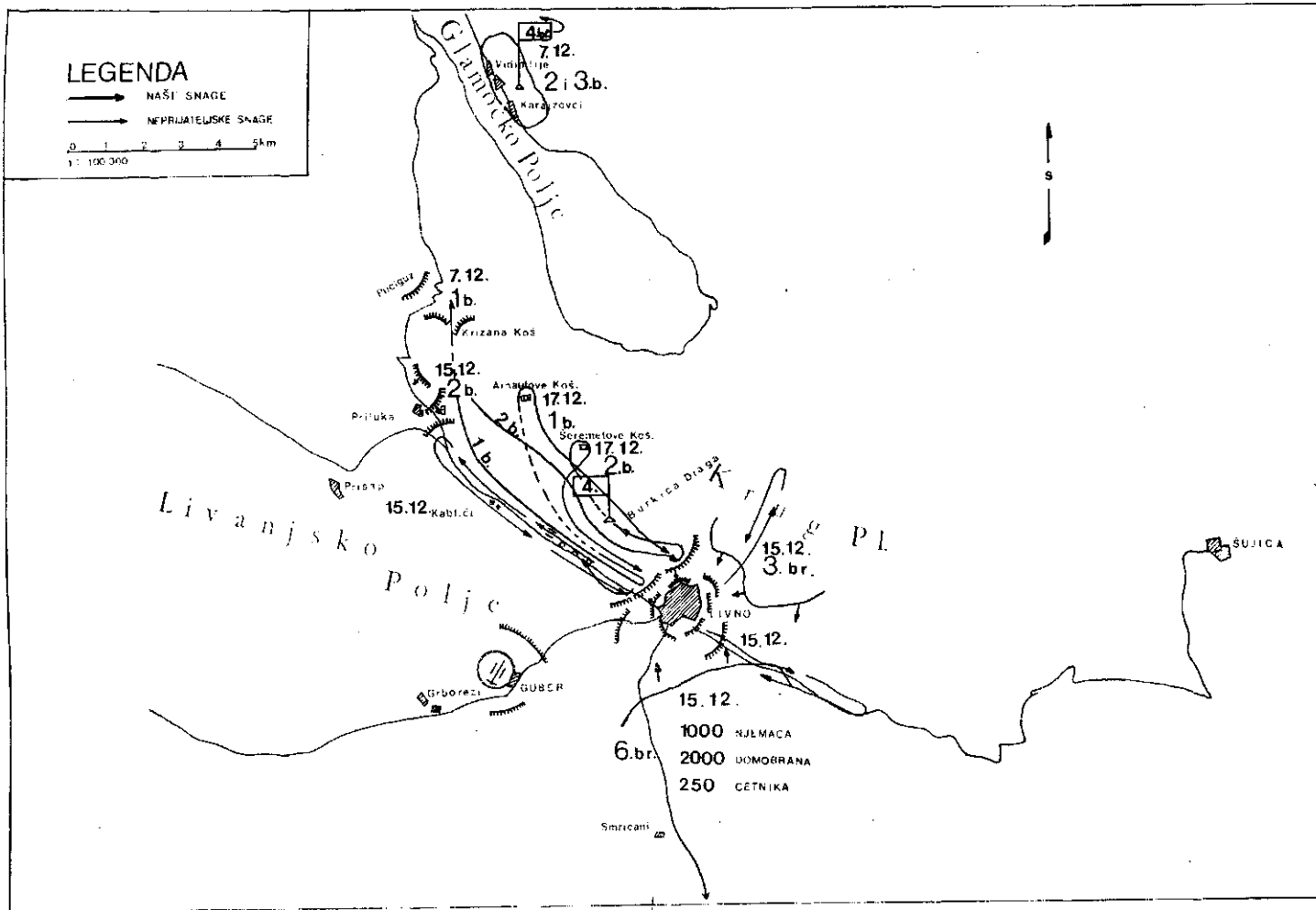
Nakon analize ovog napada Štab 9. divizije donosi, u sporazumu sa Štabom 8. korpusa, novu zapovijest za napad 17. prosinca. Po rasporedu snaga i pravcima napada ova zapovijest je bila gotovo istovjetna onoj od 14. prosinca.

Nakon što je predstavnik politodjela divizije Đuro Bošković u 16 sati održao vatreni govor na zaravni iznad Druljske drage 1, 2. i dio 3. bataljona krenuli su s pjesmom u napad na Livno. Drugi bataljon, koji je sada napadao na desnom krilu, protjerao je iz sela Zastinja neprijateljske prednje dijelove nanijevši im gubitke, tako da je i sam Štab brigade mogao doći veoma blizu neprijateljskih položaja ispod Burkića drage. Opći jednovremeni napadi oba bataljona utpočeli su u 20 sati. U to vrijeme još nisu bili otpočeli napadi na drugim sektorima, pa je neprijatelj opet usredsredio svu vatru svog teškog naoružanja na ova dva bataljona, posebno na selo Zastinje i dva suha potočna korita, u čijim zaklonima su se čete spremale za juriš.

Zapaljivim granatama artiljerija je izazvala požar na nekoliko drvenih kuća same periferije Livna i Zastinja. Plamen ovih požara jarko je osvijetlio cijeli prostor od Bašajkovca do Hasina vrela. I na taj brisani, osvijetljeni prostor, tamo po prilici gdje je danas partizansko groblje, jurišale su čete 4. splitske brigade, štabovi bataljona i komande četa bili su u streljačkom stroju.

Komandiri četa Mladen Katalinić, Ivan Ninčević i Andrija Boban prvi su uz poklike: »Na juriš!« iskočili iz zaklona potočnih korita. Kroz prasak mina i granata, mitraljeske rafale, kroz požarom i raketama sablasno osvijetljenu noć posebno se isticao reski glas komandira 1. čete 2. bataljona Ivana Ninčevića, njegove psovke upućene neprijatelju i podstreci svojim borcima. Stajao je uspravno na gomili kamenja, vikao

NAPAD BRIGADE NA LIVNO 7—18. PROSINCA 1943. GODINE

i iz svoga automata puštao kratke rafale. Na bunker ispred sebe bacio je nekoliko (bombi. Kao jeziva pozadina ove ratne slike ostala je u sjećanju učesnika figura starca, koji pred plamenom svoje zapaljene drvene kuće čupa kose i nariče ni ne obzirući se na pakao bitke, mitraljeske i minobacačke vatre.

Desno od Ninčevića bio je mitraljez 2. čete 2. bataljona s posadom braćom Bratinčević iz K. Sućurca i Orošnjak Matom iz Vučevice. Od minobacačke granate, pale u neposrednu blizinu, poginuo je mitraljezac Orošnjak, a do njega zamjenik komandira čete, Pelješčanin Kuculo Vinko-Učo, i još dvojica boraca. Ninčević je i dalje stajao neozlijeđen i neozlijeđen je izišao iz ove bitke. Poginuo je kasnije, u travnju 1944. kod sela Čajčića u znatno manjoj borbi.

Bombaši Ivanisević Ivan-Cole, Gizdić Nedjeljko, Grubić Stipe i zamjenik komesara 2. čete 2. bataljona Bojanić ubacili su bombe u jedan bunker i likvidirali posadu teškog mitraljeza, ali su se Nijemci povukli u zaklone tvrdih zidanih zgrada i znalački isplaniranom vatrom odbili napad. Na mostu pred četama pojavili su se tenkovi. Do 23.30 sati čete su bile dostigle prve zgrade, međutim napadi, koji su na sektorima drugih brigada uslijedili tek oko pola noći, omogućili su Nijemcima da prema 4. splitskoj angažiraju i svoje rezerve.

U pokušaju prebacivanja do prvih zgrada ranjen je i komandir 2. čete 2. bataljona Mladen Katalinić (kasnije je od rana umro), potom Mijo Milanović-Mišiina iz Solina, te Benzon Lovre i Mandić Ante iz Vranjica. Bataljoni su u napadu pretrpjeli gubitke od 13 mrtvih i 20 ranjenih. Bilo je očigledno da se njihova udarna snaga topi u žestokoj neprijateljskoj vatri, pa je u 1.15 naređeno povlačenje. Jedna četa 3. bataljona osiguravala je izvlačenje iz borbe, ali kako su neprijateljske jedinice na pravcu napada brigade pretrpjele velike gubitke, prema obavještajnim podacima od oko 80 što mrtvih što ranjenih, nisu se usudile pomoliti iz svojih zaklona, pogotovo kada je i na sektoru 3. i 6. brigade oko 24 sata otpočela žestoka bitka.

I ovaj pokušaj zauzimanja Livna nije bio odabran u povoljnom trenutku. Te noći u gradu se zateklo 1.000 Nijemaca, 2.000 domobrana i 250 četnika Mane Rokvića. Neprijatelj je u teškom oružju i tenkovima imao potpunu premoć, a k tome on se branio iz uređenih obrambenih položaja. Otuda veliki gubici ne samo u 4. splitskoj brigadi nego i u ostalih jedinica koje su učestvovala u ovom napadu.¹²⁷⁾

Napadi na naseljeno i znalački branjeno mjesto pokazali su da je 4. splitska brigada, iako svega 3 mjeseca stara, stasala u solidnu vojnu jedinicu.

Poslije ovih napada neprijatelj postaje sve oprezniji. Istina, on je rano ujutro 21. prosinca jakim snagama s 10 tenkova i na 60 kamiona napao iz Livna duž komunikacije Priluka—Glamoč. Iznad Priluke bio je na položaju Glamočki odred kojeg je neprijatelj u naletu odbacio. Međutim, na položajima Prosišće—Kurozeb njegovim napadima suprotstavio se 1. bataljon 4. splitske. Razvila se borba koja je trajala preko 2 sata. Pješadija je bila zaustavljena, ali s dvije protutenkovske puške nije bilo

¹²⁷⁾ Arhiv VII — NOV — k. 831, br. reg. 7—2.

moguće zaustaviti tenkove jačeg oklopa. Oni su ubrzo savladali barikade i prepreke, koje, na nesreću, nisu bile osigurane minama. Alarmirani su 2. i 3. bataljon koji su se nalazili na suprotnoj strani Glamočkog polja u selima Vidimlje i Karajzovac, udaljenim oko 8 km od prevoja Koričina.

Ne birajući puteve bataljoni su preko močvara Glamočkog polja, gazeći mjestimično zamrznute vode, požurili prema Koričini. Drugi bataljon je upućen desno na padine Crnog Vrha, a 3. lijevo preko Osoja na Gradinu. Dok su oni bili u pokretu, neprijatelj je izbio na Koričinu, tu je ostavio dio pješadije i tri tenka kao osiguranje, a 7 tenkova i kamioni s glavninom produžili su prema Glamoču, ubrzo savladavši prepreke na okukama prema polju.

S rubova gustih šuma ispod Crnog Vrha i oko Gradine sva tri bataljona napali su dosta nekoordinirano na osiguranje prevoja Koričina. Njemačka pješadija je odmah pristupila poljskom utvrđivanju pod zaštitom svoja tri tenka kojima se po danu nije bilo moguće približiti. Nedostatak sredstava veze onemogućio je Štab brigade da koordinira akcije, ali su neprijatelju ipak tog dana nanijeti gubici od 15 mrtvih i više ranjenih.

Iako nedovoljno energični, ovaj napad na osiguranje duboko u pozadini snaga koje su prodrle u Glamoč učinio je da se te snage osjete ugroženim, pa se one odmah po padu mraka povlače natrag prema Livnu. Prvi i Drugi bataljon 4. splitske brigade upravo su se bili prebacili preko ceste i nalazili su se u pokretu preko Glamočkog polja prema planini Cincaru, kada je naišla motorizirana kolona. Bilo je nerazumno s te strane vraćati borce i napadati tenkove preko brisanog prostora. Tako se motorizirana kolona neometano vratila natrag pokupivši svoje osiguranje na Koričini.

Štab brigade bio je kritiziran zbog toga što »nije prikupio snage i napao ovu kolonu u povratku«, međutim izvan svake je sumnje da bi to bio rizik koji bi bilo teško pravdati. Razumije se da ni Štab brigade ni Štab divizije nisu mogli predvidjeti da će se neprijatelj ovako brzo povući natrag prema Livnu, te nisu ni mogli planirati napad na ovu kolonu. Nasuprot tome i Štab 8. korpusa i Štab 9. divizije predviđali su da će neprijatelj produžiti nastupanje ili prema Mliništu ili prema Drvaru, te su izdali naredenje da se sve snage divizije prebace na zatvaranje pravca Glamoč—Rore—Mlinište.

Pošto se neprijatelj tako nenadano i brzo povukao iz Glamoča, Štab 9. divizije samoinicijativno je obustavio pokrete svojih jedinica prema sjeveru i naredio da 3. brigada posjedne položaje duž ceste Livno—Glamoč, Livanjski odred i 6. dalmatinska brigada na planinu Krug, a 4. splitsku brigadu povukao je na odmor i u rezervu u sela Vidimlje, Karajzovac, Staro Selo. Tu je brigada ostala svega 2 dana, jer je već 23. prosinca Štab 8. korpusa naredio nov raspored snaga.¹²⁸⁾ Prema tom rasporedu 6. i 3. dalmatinska brigada imale su se postaviti bočno na komunikacijama Priluka—Glamoč, a 4. splitska brigada je skupa s Livanjskim odredom trebala preuzeti položaje na planini Krug. Na te

¹²⁸⁾ Arhiv VII — NOV — k. 516, br. reg. 28—1/6.

položaje izišli su 25. prosinca Prvi i Drugi bataljon. Treći bataljon ostao je u selu Dolac kao rezerva s jednom četom, a s jednom četom na osiguranju divizijske bolnice u selu Pribelja, dok mu je jedna četa još uvijek bila s 4. bataljonom, u to vrijeme u pratnji spasonosnog karavana kojim je iz okoline Trogira prebacivana odjeća za ledom do krajnjih granica iscrpljenu 9. diviziju.

Ovim ispadom neprijatelja prema Glamoču završen je prvi dio neprijateljske ofenzive, operacija »Ziethen«. U njemu su snage 8. korpusa izdržale teške borbe, a mlada 4. splitska brigada velika iskušenja. Kolika su ta iskušenja bila, najbolje je potvrđeno pohvalom Vrhovnog komandanta, koja je 3. siječnja 1944. godine pročitana pred strojem svih jedinica brigade, a koja glasi:

»Izražavam svoju zahvalnost i priznanje borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima 3. i 4. brigade 9. dalmatinske divizije koje su se istakle u četrdesetodnevnom bojevima na sektoru Aržano, Posušje i oko Livna, svojom velikom izdržljivošću i požrtvovanjem, uprkos nadoovječanskim naporima i teškim uslovima borbe.¹²⁹⁾

Vrhovni komandant NOV i POJ
maršal Jugoslavije
TITO«

ZAVRŠNE BORBE U TOKU NEPRIJATELJSKE ZIMSKE OFENZIVE

Brigada je za četiri mjeseca svoga postojanja dobila, kao što smo vidjeli, dvije pohvale Vrhovnog komandanta. Te pohvale bile su podstrek za mova naprezanja, a ona su za borce brigade bila nadčovječanska. Došavši iz sunčane, tople Dalmacije u hladne, dubokim snijegom prekrivene bosanske planine, borci su bili izloženi nevidenim patnjama. I onako lagana talijanska odjeća se pohabala. Veliki dio boraca bio je doslovno bosih nogu ili obuven u opanke oputare od sirove goveđe kože. Ti opanci bi se u snijegu rasikvasili i razmekšali u hodu tako da je iz njih klizila noga, a čim se zastane na nekoliko minuta zamrznuli bi se i ukirutili. Na položajima i marševima bilo je mnogo smrztotina. Udarina snaga brigade topila se više od ovih nedaća nego od neprijateljskog oružja. Iz izvještaja brigadnog intendanta vidi se da je 90% boraca loše odjeveno, a samo 10% imalo je šinjele, dok je većina bez čarapa.¹³⁰⁾

Potisnuta na teren planine Staretine i Cincara oko Glamoča, preko koga je u ratu protutnjalo desetine manjih i većih neprijateljskih ofanziva. Brigada je pored vremenskih nepogoda trpjela i kroničnu glad. Sela su bila iscrpljena i opljačkana i kod seljaka je već vladala stalna i teška oskudica. Ovim patnjama pridružila se ušljivost kao popratna pojava svakog rata. U selima oko Livna, Glamoča i Grahova ona je bila endemska, a u danima rata neprekidna miješanja raznih vojski vrlo brzo su je širila u nemogućim higijenskim uslovima. Kao popratna pojava ušljivosti brigadi je zaprijetila još mnogo veća opasnost — pjegavi tifus. Samo velikom zalaganju saniteta svih jedinica ima se zahvaliti što su ove epidemije suzbijene u početku. Organizirano je parenje odjeće u »partizanskoj buradi«, a nešto kasnije, krajem zime, i pelcovanje.¹³¹⁾ U takvim uvjetima više začuđuje činjenica kako i na koji način su borci smogli snage za daljnje borbe nego to da je iz brigade desetina ljudi podlegla iskušenjima i pokušala se odvojiti i pojedinačno probijati prema Dalmaciji, gdje su mislili da ih čekaju povoljniji uvjeti za borbu. Bez obzira na njihove namjere takvi su se morali smatrati dezerterima i prema nekima su poduzimane drakonske mjere. U surovim uvjetima morale su se ponekad primjenjivati i surove metode. Znatno olakšanje donio nam je odvojeni 4. bataljon brigade. On je, kako smo već iznijeli, dopratio iz rejona oko Trogira veliki karavan s odjećom, iz savezničke pomoći. 800 pari odijela i 600 pari cipela, nešto džempera, čarapa i rukavica bila je velika pomoć za dvije brigade 9. divizije. Karavan je došao u Glamoč 29. prosinca a odjeća raspodijeljena 30. i 31. prosinca. Drugi bataljon, koji se nalazio na položajima na planini Krug, posljednji je primio dodijeljenu odjeću, te je čim je ona razdijeljena iz sela Dolac krenuo na marš za drugim bataljonima, jer je brigada dobila zadatak da se prebaci na prostoriju Glavice—Vaganj. Taj posljednji dan 1943. godine ostat će u sjećanju boraca po nemogućoj hladnoći i strašnoj vijavici.

¹³⁰⁾ Arhiv VII — NOV — k. 843, br. reg. 3—4.
¹³¹⁾ Arhiv VII — MOV — k. 842 A, br. reg. 1—12.

Rubom Glamočkog polja s velikim naporima bataljoni su prtili duboki snijeg. Zapuši i smetovi bili su duboki preko dva metra. Nemoguće je bilo izvršiti planirani marš pa su 3 bataljona i Stab brigade zanoćili u selima Skucani, Karlovac i Zaglavica i tek sutradan 1. siječnja 1944. godine produžili u Glavice i Podgradinu kod Glamoča. Tamo su trebali biti na odmoru i obuci, a ujedno kao rezerva za eventualno zatvaranje pravca Mliništa—Glamoč. Razmješteni su: tri bataljona, Stab brigade, brigadna ambulanta, intendatura u selo Glavice, Halapić i Šumjaci a 4. bataljon u Podgradini.

1. siječnja 1944. godine izašla je naredba¹³²⁾ Štaba 9. divizije o unapređenju i proizvođenju podoficira. Iz sastava 4. splitske brigade bili su proizvedeni:

u čin starijeg vodnika:

Biočić Jure, iz 1. bataljona
Barišić Marin, iz 2. bataljona
Barišić Frane, iz 2. bataljona
Kerum Ante, iz 1. bataljona

Perstin August, iz 4. bataljona
Botušić Miko, iz 3. bataljona
Medić Ante, iz 2. bataljona
Benzon Kaja, komandir kurira

u čin desetara:

u čin vodnika:

Šolić Luka, iz 1. bataljona
Jerkić Dominik, iz 1. bataljona
Relja Mate, iz 1. bataljona
Šimunda Milivoj, iz Miner, voda
Barišić Duje, iz 2. bataljona
Drašković Ratimir, iz 2. bataljona
Katić Frane, iz 2. bataljona
Brnabić Ante, iz 4. bataljona
Bezić Kazimir, iz 4. bataljona
Kormireto Ante, iz 4. bataljona
Karić Dušan, iz 3. bataljona
Macelja Mate, iz 3. bataljona
Hrabrov Sime, iz 3. bataljona
Đirlić Kruno, iz 3. bataljona
Boban Marko, iz 1. bataljona
Boban Ante, iz 1. bataljona
Curkov Ante, iz 1. bataljona
Agnić Josip, iz 1. bataljona
Bašlić Ante, iz 4. bataljona
Bubić Marin, iz 4. bataljona
Erceg Sime, iz 4. bataljona
Armanda Marko, iz 4. bataljona

Klišmanić Ante, iz 1. bataljona
Grubić Ante, iz 2. bataljona
Specijalić Josip, iz 1. bataljona
Tarabene Mate, iz 2. bataljona
Tikulin Lovre, iz 1. bataljona
Šimić Ante, iz 1. bataljona
Ivković Ivan, iz 1. bataljona
Radić Luka, iz 2. bataljona
Podrug Jerko, iz 2. bataljona
Kurtović Jozo, iz 2. bataljona
Luketin Jure, iz 2. bataljona
Ivanišević Ivan, iz 2. bataljona
Gašpić Veljko, iz 2. bataljona
Tadin Ivan, iz 2. bataljona
Šimunović Mirko, iz 2. bataljona
Svalina Ivan, iz 2. bataljona
Boškin Milan, iz 3. bataljona
Kovač Šime, iz 3. bataljona
Gančević Branko, iz 3. bataljona
Lukas Vinko, iz 3. bataljona
Vranić Petar, iz 4. bataljona
Negotić Andrija, iz 4. bataljona
Kokeza Ante, iz 4. bataljona
Uvodić Mijo, iz 4. bataljona

U periodu relativnog zatišja početkom siječnja 1944. godine bilo je moguće posvršavati i neke najnužnije administrativne poslove u Štabu brigade i divizije, pa je-tako 11. siječnja 1944. izdata i naredba¹³³⁾ Štaba

^{m)} Arhiv VII — NOV — k. 846 A, br. reg. 1—1/6.

^{B3)} Arhiv VII — NOV — k. 847, br. reg. 1/6.

4. dalmatinske NOU brigade o rasporedu kadrova. Raniji raspored kadrova ili nije administrativno provoden ili su odgovarajuće naredbe izgubljene. Tom naredbom postavljeni su:

— za zamjenika komandanta 3. bataljona poručnik Vidošević Nikola, do tada oficir pri Štabu bataljona;

— za zamjenika komandanta 4. bataljona, Katić Svetozar, do tada komandant 2. bataljona;

— za obavještajnog oficira u 2. bataljonu Marković Spiro, do tada obavještajni oficir 4. bataljona;

— za obavještajnog oficira 3. bataljona poručnik Zekan Ivan, do tada zamjenik komandanta istog bataljona;

— za obavještajnog oficira 4. bataljona, kapetan Bubić Marin, do tada zamjenik komandanta istog bataljona;

— za zamjenika politkomesara 2. bataljona Rosandić Ante, do tada zamjenik politkomesara 3. bataljona;

— za zamjenika politkomesara 3. bataljona Markov Jozo, do tada zamjenik politkomesara 2. bataljona;

— za komesara 4. bataljona Mileta Božo, do tada zamjenik politkomesara čete u 3. brigadi;

— za komesara 2. čete 2. bataljona Guina Vinko, dotadašnji komesar 4. bataljona. Dotadašnji komesar ove čete mladi šego Milivoj upućen je na raspoloženje Štabu brigade zbog bolesti.

— za zamjenika komandira 3. čete 1. bataljona Šimić Milan, do tada vodnik u 1. dalmatinskoj brigadi.

Istom naredbom bilo je naređeno da se dostave prijedlozi za unapređenje vojnih rukovodilaca u oficirske činove. Na žalost ti prijedlozi nisu nađeni u arhivi divizije i brigade.

Konačno je 15. siječnja 1944. godine Štab 9. divizije izdao naredbu¹³⁴) broj 2, kojom su postavljeni štabovi bataljona u 3. i 4. brigadi. U 4. dalmatinskoj brigadi bili su imenovani:

1. bataljon:

Stančić Mate, komandant

Borić Luka, politkomesar

potporučnik Grgasović Ivan, zamjenik komandanta

Barać Milivoj, zamjenik političkog komesara.

2. bataljon:

poručnik Pilipović Branko, komandant

Jurin Blaž, politički komesar

Ban Boško, zamjenik komandanta

Rosandić Ante, zamjenik političkog komesara.

3. bataljon:

kapetan Milić Ante, komandant

Vukušić Ante, politički komesar

Vidošević Nikola, zamjenik komandanta

Markov Josip, zamjenik političkog komesara.

¹³⁵) Arhiv VII — NOV — k. 847, br. reg. 1—3/1.

4. bataljoji:

Franić Roko, komandant
Mileta Božo, politički komesar
Katić Sveto, zamjenik komandanta.

Istom naredbom bilo je naređeno da mjesta intendantata, obavještajnih oficira i referenta saniteta popune sami štabovi brigade.

Naređenjem¹³⁵⁾ od 29. siječnja 1944. izvršeno je i imenovanje referentata saniteta i njihovih zamjenika. Za referentata saniteta brigade imenovan je Branko Karadole, a u bataljonima su imenovani ovi referenti i njihovi zamjenici:

- u 1. bataljonu za referenta Šegvić Do'brila, a zamjenika Peran Anka;
- u 2. bataljonu za referenta Delale Rosanda, a zamjenika Grubić Marija;
- u 3. bataljonu za referenta Krstulović Milena, a zamjenika Bakotin Ursa;
- u 4. bataljonu za referenta Furjanić Anka, a zamjenika Matijaca Nena.

Istim naređenjem upozoreno je na pojavu pjegavog tifusa i naređeno:

- šišanje svih boraca i pojačana briga o ličnoj higijeni;
- prikupljanje loja za proizvodnju sapuna;
- što češće parenje odjeće.

Komande četa i štabovi bataljona istim naređenjem su obavezni da popune sva mjesta bolničarki i odrede stalne iznosioce ranjenika i to po dva u vodu, a posebno 4 za bataljon.

U toku ovog mjeseca održana je partijska i skojevaska konferencija brigade; potom nekoliko sastanaka Štaba brigade sa štabovima bataljona; bataljons'ke konferencije u svim bataljonima; a mnogo se radilo i na vojničkom i političkom obučavanju boraca, organiziran je kurs za veziste i minere, razvijen je intenzivni kulturno-prosvjetni rad po četama i bataljonima.

Članovi Politodjela 9. divizije, Đuro Bošković, Slavka Marić-Parenta i Žarko Alujević, obilazili su bataljone i uložili velike napore da srede partijski i politički rad u brigadama. Partijska organizacija brigade brojila je 100 partijaca, 39 kandidata, i 139 članova SKOJ-a. Od svih 100 članova Partije 70 je bilo primljeno u organizaciju u vremenu nakon stupanja u brigadu.¹³⁶⁾

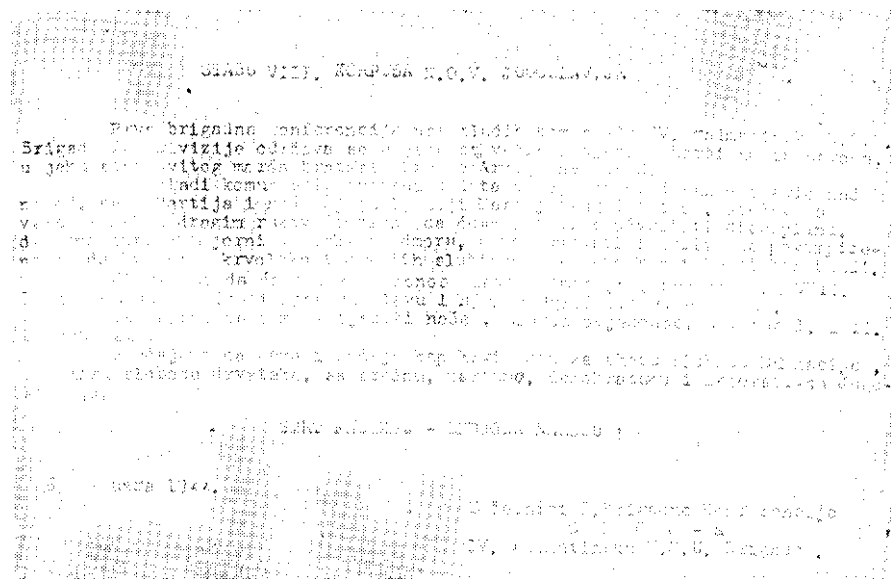
Koncem prosinca 1944. godine završena je neprijateljska operacija »Ziethen«. Dio snaga koje su 8. korpus potisnule od obale neprijatelj prebacuje na druge pravce. Početkom siječnja prebačena je 114. divizija prema Lici. U Livnu je ostao puk »Brandenburg«, 5. ustaška brigada i nešto domobrana.

Kad su dijelovi 114. divizije odlazili preko Dinare prema Sinju, Livanjski odred pogrešno je ocijenio i izvijestio Stab 9. divizije da nepri-

¹³⁵⁾ Arhiv VII — NOV — k. 847, br. reg. 4—3. (Krstulović Milena je na dužnosti u 3. bataljonu bila veoma kratko pa je na dužnost referentata saniteta došla Bakotin Ursa.)

¹³⁶⁾ Izvještaj Politodjela 9. divizije od 31. 1. 1944. Arhiv CK KPH.

jatelj, izgleda, napušta Livno. Zbog toga Štab divizije 11. siječnja pokreće i 4. splitsku brigadu sa odmora i upućuje je da smijeni 3. brigadu na položajima Prosišće—Puciguz i na Krug planini. Treća brigada dobila je zadatak da s istočne i jugoistočne strane ugrožava Livno, ispita situaciju i usput vrši ekonomske akcije.

Faksimil telegrama I brigadne konferencije SKOJ-a 4. dalmatinske brigade upućen Štabu 8. korpusa

Tako je brigada nakon desetodnevnog odmora s dva bataljona izišla na položaje koje je držala u toku mjeseca prosinca. Na ovim položajima bataljoni su ostali svega dva dana, jer je neprijatelj poduzeo nove ofenzivne operacije širokih razmjera. Za nas je to ustvari bio produžetak neprijateljske zimske ofenzive, a u neprijateljskim dokumentima ove operacije dobile su različite šifre, zavisno od jedinice koja je u njima učestvovala. U dokumentima 7. SS divizije, s čijim dijelovima se prvo susrela brigada, operacija je imala šifrirani naziv »Waldrausch« (Valdrauš) — »Šumsko pijanstvo«.

Operacijama je bio cilj naglim i žestokim prodorima razbiti jedinice NOV na planinskim masivima oko Glamoča, Drvara i Livna i ovladati ovim važnim centrom. U toku izvođenja operacije na pravcu 9. dalmatinske divizije nastupala je sa sjevera preko Mliništa 1. brdska divizija i 92. motorizirani puk potiskujući snage 6. ličke divizije.

Iz pravca Kupresa nastupali su dijelovi 7. SS divizije, odbacujući dva bataljona 9. krajiške brigade na Krblni planini. Istovremeno su puk Brandenburg, ustaške i domobranske snage iz Livna svojim ispadima podržavale ove napade.

Kada su neprijateljske snage izbile u Kupreško polje, 4. brigada dobija zadatak da se hitno vrati natrag i zatvori pravac Sumjai—Perduhovo Selo—Vaganj.

U noći 12/13. siječnja Prvi i Drugi bataljon posjeli su položaje Perduhovo Selo—Prijani, a 3. i 4. bataljon Odžak—Šumjaci—Vaganj. Na ovim položajima smijenjeni su od 3. brigade i upućeni na liniju Glavice—Halapić—Glamoč u toku 15. siječnja.

Prethodno je jedan odred sastavljen od boraca 4. bataljona, sa zamjenikom komandanta Svetom Katićem na čelu, dobio zadatak da prema Drvaru isprati jednu manju kolonu Vrhovnog štaba. Odred je po dubokom snijegu, rastjeravši neke manje četničke grupice, sproveo kolonu do sela Prekaja i povratku naišao u selu Vaganj na njemačke prethodnice. Nakon kratkog okršaja s ovim neprijateljskim dijelovima odred se povukao prema planini Šator.

Međutim, 15. siječnja preko Krebljine planine u Glamočko polje izbili su dijelovi 7. SS divizije. Za jednu od ovih kolona zapovijest komandanta puka je glasila: »Drugi bataljon ima, bez obzira na žrtve, da na odsjeku Zajaruga—Dubrava još u toku 16. siječnja 1944. dopre na cestu Livno—Glamoč.«¹³⁷⁾

Vidi se koliki je značaj pridavao neprijatelj ovome pravcu kada posebno naglašava da se zadatak ima izvršiti — »bez obzira na žrtve«.

Već u toku noći 15/16. siječnja preko Pribelje i planine Krbaljine u Glamočko polje prodrle su i snage 54. bataljona, a u Mlinište dijelovi 1. brdske divizije. 98. puk napao je žestoko na položaje 3. dalmatinske brigade i potisnuo je prema Rorarna i Preodcu. Time se 4. brigada našla odsječena na sektoru Šumjaci—Halapić—Glamoč, pa je saglasno ranije primljenoj direktivi na večer 16. siječnja poduzela naporni noćni marš preko planine Staretine, da se prebaci na svoje nove položaje oko sela Peulje, 40 km jugozapadno od Glamoča, na sektor Bosanskog Grahova.

Ostavivši u zaštitnici 4. bataljon, koji je povlačeći se odbijao nasrtaje izviđačkih dijelova 1. brdske i 7. SS divizije, brigada se po dubokom snijegu, koji je pred njom moralo prtititi šest volova, i temperaturi od —30°C probijala kroz guste šume Staretine. Umor i san neodoljivo je okivao izgladnjele borce. Cijelu dugu zimsku noć trajao je marš prtinom Halapići—Stari grad (k. 1494)—Pometenik—selo Bastasi u sjeverozapadnom dijelu Livanjskog polja.

U svanuće 17. siječnja tek u Bastasima je dijeljen ručak od 16. siječnja. Bila je još u toku podjela kada su se na ivioi šume, visoko iznad sela, oglasili prvi rafali. Zaštitnica 4. bataljona sukobila se s izvidnicom njemačkih snaga. Nanijevši im gubitke od 3 mrtva i 2 ranjena, zaštitnica je otjerala izviđače natrag, a potom brzo i sama produžila za brigadom.

Kako su tog jutra rano krenule i neprijateljske snage iz Livna — svojim motoriziranim dijelovima produžile cestom prema selu Kazanci, brigada je i ne dovrgivši obrok krenula preko Nuglašice za selo Gornje Peulje. Na položajima u selu Grkovci ostao je 4. bataljon i jedan bataljon iz Glamočkog PO.

¹³⁷⁾ Zbornik, tom IV, itnj. 22, dok. 174.

Sutradan oko 16.30 izbili su preko Staretine za brigadom i dijelovi 1. brdske divizije s komorom od 50 konja. Pritajivši se na položajima Orlovac, Gola glava i Grad poviše sela Grkovci bataljoni su pustili neprijatelja u neposrednu blizinu i otvorili žestoku vatru. Bio je već sumrak, pa je neprijatelj odgovorio brzo minobacačkom vatrom i pokupivši mrtve i ranjene, povukao se u zgrade zaseoka Baroši gdje je imao povoljne položaje za obranu zaštićene snježnom bjelinom brisanog prostora.

Odmah zatim iz pravca sela Kazanci i Crni Lug prispjela je velika kolona motornih vozila praćena oklopnim kolima i tenkovima. Kao vodiči služili su domaći četnici »1. bosanskog korpusa« iz šatorske brigade Peuljanina Markice Čučuza.

Nastavljajući svojim nastupanjem 19. siječnja ujutro tenkovi praćeni pješadijom probili su se cestom do škole i crkve u selo G. Peulje. Tamo je na njih otvorena vatra iz protutenkovskih pušaka, a pješadijski dijelovi dočekani su s položaja 2. i 4. bataljona na Golubovini i iz sela G. Peulje žestokom mitraljeskom vatrom. Pretrpjevši gubitke od 5 mrtvih i ranjenih, pješadija se povukla uz cestu pod zaštitu svojih tenkova. Iz njih je otvorena brza paljba zapaljivim granatama na Golubovinu i selo G. Peulje. Od tih granata zapaljeno je 10 zgrada. Tako su četnici Markice Čučuza doveli do svojih sela palikuće vlastitih domova.

Tri bataljona 4. brigade ostala su pod artiljerijskom vatrom cijeli dan u ovom rasporedu: 1. bataljon Filipčov Tavan—Celakuša; 2. bataljon Popovača—Golubovina; 4. bataljon Milakovina—k. 943—Gola glava. Lijevo na položajima iznad sela Grkovci bio je bataljon Glamočkog partizanskog odreda.¹³⁸) Treći bataljon, intendatura i ambulanta upućeni su u selo Marinkovci, a Štab brigade smjestio se u košare na Golubovini.

Pod vatrom protutenkovskih pušaka neprijatelj se po podne povukao na položaje Ražnjeva Glavica s tenkovima, artiljeriju je zadržao nešto niže oko k. 808, a motorizirane dijelove je povukao u selo Grkovci.

Štab brigade je u 14 sati istog dana izdao zapovijest bataljonima da noću 19/20. siječnja napadnu neprijatelja tako, što će:

1. bataljon preći cestu Livno—Grahovo i preko zaseoka Podgora s dvije čete napasti Ražnjevu Glavicu i k. 808 s južne strane, a jednom četom neprijateljsku motorizaciju u selu Grkovci.

2. bataljon sa sjeverne strane napasti na iste položaje.¹³⁹)

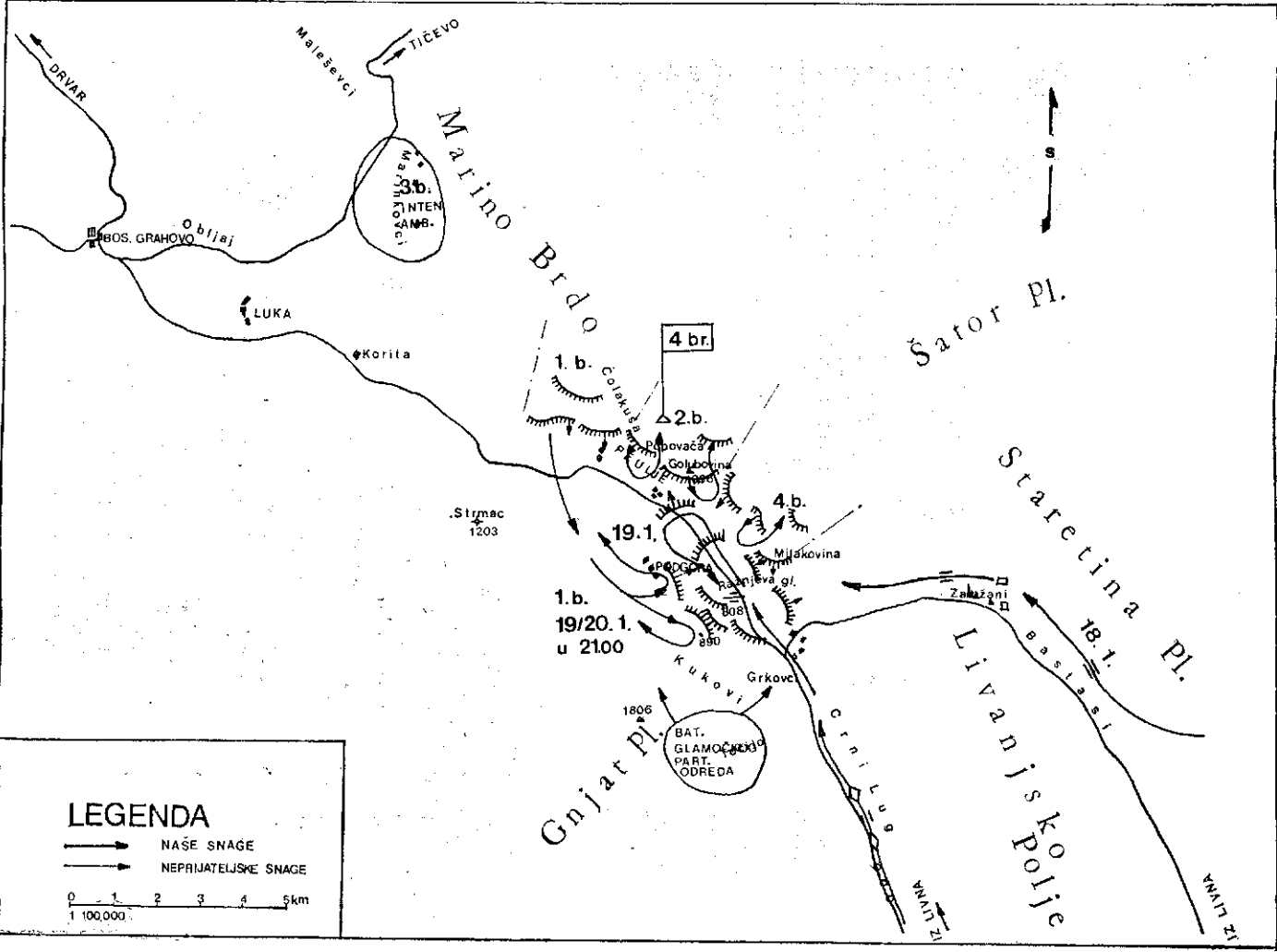
Napad je bio predviđen u 21 sat.

Bataljone su vodili vodiči iz mjesne straže, do 21 sat prišli su na polazne položaje i oko 22 sata otvorili vatru na neprijatelja. Preko brisanog prostora najviše se primakla neprijatelju na Ražnjevoj Glavici 2. četa 2. bataljona. Iza jednog razbijenog tenka na ledini mitraljezac Bratinčević Ante otvorio je vatru prema jednom prigušenom svjetlu na Ražnjevoj Glavici. Svjetlo se pogasilo, oglasio se juk ranjenika, a potom su nebo zaparale svijetleće rakete i svijetleći meci.

Treća četa 2. bataljona pripucala je brзом paljbom iz zaklona duboke vododerine sa sjeveroistočne strane Ražnjeve Glavice. Istovremeno je napao i 1. bataljon. Rasplamsala se vatra od Nuglašice do Gornjih

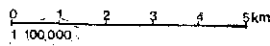
¹³⁸) Zbornik, tom V, knj. 23, dok. 135.

¹³⁹) Arhiv VII, —NOV— k. 842 A, br. reg. 3/2.

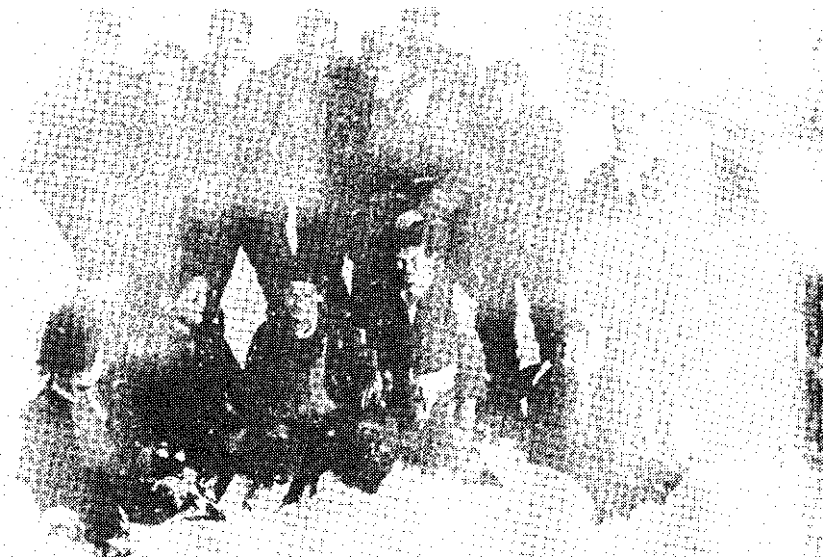

LEGENDA

- NAŠE SNAGE
- NEPRIJATELJSKE SNAGE

Peulja. Međutim, premoreni i izgladnjeli borci nisu napali dovoljno energično, pa ih je vatra tenkovskih lakih topova i mitraljeza ubrzo prikovala u zaklone. Oko 24 sata naredeno je povlačenje na polazne položaje.

Grupa boraca 4. bataljona i seljaka iz sela Peulje, siječanj 1944. godine

Gubici kod neprijatelja procijenjeni su na 15 mrtvih i ranjenih, a bataljoni u ovoj borbi nisu imali gubitaka. Iako nije, uslijed premorenosti, izgladnjelosti i nedostatka teškog oružja u ovoj borbi postignut očekivani uspjeh, ipak je neprijatelj procijenio da su ovako dekoncentrirane snage izložene opasnosti počesnog tučenja, pa on već 20. siječnja povlači tenkove, artiljeriju i pješadiju sa Ražnjeve Glave i k. 808 u Grkovce.

Sutradan se patrola 4. bataljona sklonila od mećave u školu u Gornjim Peuljama. Tamo ju je iznenadila jedna njemačka patrola jačine 15 vojnika i zarobila. Kada su vidjeli da su Nijemci zarobili našu patrolu, borci su s položaja iznad Gornjih Peulja otvorili mitraljesku vatru po njemačkoj patroli. Pri tom su ranili jednog svog zarobljenog druga i teško ranili jednog njemačkog vojnika. Na to je njemačka patrola, koristeći duboku prtinu i zaklone, pobjegla odvevši sa sobom zarobljenika i odnijevši svog ranjenika. Ranjeni partizan ostavljen je u snijegu i on se kasnije pridružio brigadi.

Međutim, neprijatelj je, osjetivši se ugroženim kada se 1. i 2. bataljon brigade prebacio u toku noći 22/23. siječnja preko komunikacije Livno—Grahovo, već 24. siječnja povukao svoje snage prema Livnu. Istovremeno, kao svoje zaštitnice, angažira četničke dijelove popa Momčila Đujića koji 20. siječnja jačim snagama izbijaju na sjevernu stranu Dinare do sela Peulja. Tu je u selu Peulje jedna njihova jača grupa sastavljena od domaćih četnika 22. siječnja iznenadila i napala Štab brigade, ali je brzo bila rastjerana od patrola 1. bataljona. U toku noći 25/26. povukli su se dublje u Dinaru i prema Uništima. Brigada nije u ovoj borbi imala gubitaka, a četnici su imali 2 ranjena.

Teška oskudica u hrani, kada se mjesecima nije jelo ni zalogaja kruha, samo po komadić neslanog mesa i rijetke ječmene kaše ili nemasnog kiselog kupusa, uzrokovala je mnoga oboljenja u brigadi. Avitaminoze, dizenterije, iscrpljenost, plućnu bolest. Ipak ovako iscrpljena brigada slijedi odstupajuće neprijateljske snage, Prvi i Drugi bataljon sjeveroistočnom stranom Livanjskog polja, a 3. i 4. jugozapadnom stranom. Ovi bataljoni su svojim prethodnicama i izviđačkim dijelovima do 28. siječnja pristigli do Čelebića i Rujana.

Skupa s bataljonom Glamočkog partizanskog odreda 2. bataljon napao je 30. siječnja ustašku miliciju u selu Čelebić i protjerao je u pravcu Ljubunčića i Priluke zaplijenivši tom prilikom dosta hrane i nekoliko pušaka.

Tog dana izdata je naredba o prenumeraciji brigade, pa je 3. dalmatinska postala 1. brigada, a 4. dalmatinska 2. brigada 9. divizije, ali u ovom opisivanju zadržat ćemo i dalje stare nazive, jer su oni ponovo ušli u službenu upotrebu polovinom 1944. godine.

31. siječnja je u stvari završila neprijateljska operacija »Valdrausch«. Snage 7. SS divizije upućene su prema Imotskom (2. bataljon 13. SS puka u Studence a 1. brdska divizija preko Dinare u Sinj i Knin.) Razvučene i izmanevrirane ove snage su se više izmorile no što su iskrvarile u borbama, ali slobodni teritorij se proširio ponovo do pred samo Livno.

Kao produžetak ove operacije možemo smatrati nov pokušaj 1. brdske divizije da razbije 9. dalmatinsku diviziju i Grahovsko-peuljski odred početkom veljače.

Dok su bataljoni 4. brigade čistili prostor oko Livanjskog polja i nalazili se na položajima Rujani—Lištani i Celebić—Strupnić, snage 1. brdske divizije koje su se u međuvremenu preko Sinja skoncentrirale u Kninu, otpočele su nova nastupanja u pokušaju da se probiju preko Grahova s juga, te da ovladaju Drvarom.

Uz svestranu asistenciju četnika 1. bosanskog korpusa, ove snage krenule su 11. veljače u dvije kolone. Dva bataljona 1. brdske divizije preko kninskog Vrpolja i prijevoja Risovac po veoma visokom snijegu i niskoj temperaturi, predvođeni od jedne četničke brigade, izbijaju 12. veljače u sela Luka i Ugarcu na domak Grahova. Druga kolona od 3 bataljona 1. brdske divizije i jednom četničkom brigadom, pošto je iznenadila 1. bataljon 3. brigade 9. divizije i u selu Zaselak nanijela mu teške gubitke, 11. veljače je također izbila u Grahovo.

Stab 9. divizije još 9. veljače, čim se saznalo za neprijateljsku koncentraciju u Kninu naredio je 4. (2) brigadi da svoje snage prikupi iz Livanjskog polja na prostoriju Grkovci—Peulje. U toku 10. i 11. veljače bataljoni su se ponovno vratili na svoje stare položaje iznad Peulja, a 4. bataljon iz sela Donje Peulje dobio je zadatak da udari u bok neprijateljske kolone koja je izbila preko Risovca. Bilo je takvo nevrjeme da se bataljon kroz vijavicu i nanose nije mogao probiti, pa se nakon što je prenoćio u selu Korita vratio u D. Peulje, bez dodira s neprijateljem.

Slijedećeg dana pristigle su u Grahovo svježije snage 1. brdske divizije s velikim brojem konja i pasa u očiglednoj namjeri da temeljito pročešljaju planinske masive Šatora i Vijenca. No kad su te snage pokušale da savladaju otpor 3. (1) brigade i Grahovsko-peuljskog odreda, bile su odbijene uz velike gubitke. Ništa manje gubitke nije neprijatelj pretrpio od nevremena, smrzavanja, vijavice.

Još kada smo 8. travnja sa 4. i 2. bataljonom brigade marševali preko Risovca u akcije na Golubić i Vrpolje, duž staze bili su posijani leševi smrznutih njemačkih vojnika.

Na pravcu 4. (2) brigade pokušale su više demonstrativno djelovati bande iz četničke brigade Markice Čučuza, koje su se preko Uništa i Uniških dolaca prikradale selu Peulje i Grkovcima, ali njih su lako odbijale patrole i predstraže, tako da na tom pravcu nije uopće došlo do ozbiljnijih borbi.

Ovim je njemačko-ustaško-četnička operacija »Valdrauš« završena, a s njom za 9. diviziju i neprijateljska zimska ofenziva.

Neprijatelju je u toku ove ofenzive uspjelo 9. diviziju potisnuti dalje od Dalmacije u planinske oblasti jugozapadne Bosne, ali mu nije uspjelo da je razbije i uništi. Međutim, 4. (2) brigada pretrpjela je u toj ofenzivi znatne gubitke, više od gladi i studeni nego u borbama. U veljači 1944. godine bataljoni su se smanjili na 70—80 ljudi. Čete su imale jedva po 18—25 boraca, ali će ona u ožujku i travnju ipak pristupiti daljem potiskivanju neprijateljskih snaga i ofanzivnim akcijama prema Livnu i Kninu.